

ски не уделялось должного внимания. При этом в регионе благодаря усилиям земств, частных лиц, городских управ и отдельных ведомств была создана целая сеть метеорологических станций. Объединение их в единую систему и открытие в портах новых станций началось лишь в 1909 г. по инициативе инженера М. Сарандинаки.

Ключевые слова: метеорологические станции, Черное и Азовское моря, порты.

Анотація

Змерзлий Б. В. Створення метеорологічної служби в Азово-Чорноморському басейні на початку ХХ століття. – Стаття.

Статтю присвячено вивченню проблем створення метеорологічної служби в Азово-Чорноморському басейні на початку ХХ століття. З використанням законодавчих та архівних матеріалів вказується, що до початку ХХ століття цьому напрямку забезпечення безпеки судноплавства практично не приділялося належної уваги. При цьому в регіоні завдяки зусиллям земств, приватних осіб, міських управ та окремих відомств було створено цілу мережу метеорологічних станцій. Об'єднання їх у єдину систему й відкриття в портах нових станцій почалося лише в 1909 р. за ініціативою інженера М. Сарандинаки.

Ключові слова: метеорологічні станції, Чорне й Азовське моря, порти.

Summary

Zmerzly B. V. Creating the meteorological service in the Black Sea region in the early XX century. – Article.

The article is devoted to the study of problems of development of meteorological services in the Azov-black sea basin in the beginning of the twentieth century. With the use of legislative and archival materials indicates, that up to the beginning of the twentieth century to this area of providing security practically was not given proper attention. However, in the region, thanks to the efforts of zemstvos, individuals, town councils and government departments was created a network of meteorological stations. Combining them into a single system and opening in the ports new stations began only in 1909 on the initiative of the senior foreman of the Feodosiya port engineer M. Sarandinaki.

Key words: meteorological stations, Black and Azov seas, ports.

УДК 349.42

М. М. Чабаненко

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО ЯК КАТЕГОРІЯ АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Як вказується в спеціальній літературі, удосконалення й формування понятійного апарату є одним з актуальних напрямів дослідження й розвитку сучасної науки аграрного права [1, с. 113]. Характеристика системи аграрного права не може бути повною без розкриття суті основних аграрно-правових категорій, які виступають конституючими основами побудови цієї галузі права. Розгляд аграрно-правових категорій передбачає не лише з'ясування їхньої суті та ознак, а й формулювання визначень. До основних категорій, що підлягають науковому осмисленню, відноситься й категорія «сільськогосподарське підприємство».

Сільськогосподарське підприємство – одна з основних категорій аграрного права. Адже саме через відповідність суб'єкта критеріям сільськогосподарського підприємства на нього поширює свою дію ціла низка норм аграрного права, зокрема норм, що стосуються особливостей створення й припинення суб'єкта, державної підтримки, особливого режиму оподаткування, природокористування тощо. Сьогодні в теорії аграрного права й практиці аграрно-правового регулювання та правозастосування актуалізується питання уточнення й удосконалення поняття сільськогосподарського підприємства.

Стан дослідження. Питанням категорії «аграрне підприємство», критеріям віднесення суб'єктів до аграрних підприємств присвячено роботи таких авторів Н.О. Багай, С.І. Бурлака, О.В. Гафурова, В.М. Єрмоленко, В.П. Жушман, В.К. Мамутов, О.О. Погрібний, М.Ю. Покальчук, Я.О. Самсонова, В.І. Семчик, А.М. Статівка, Н.І. Титова, В.Ю. Уркевич, В.З. Янчук та ін.

Метою статті є з'ясування суті та змісту, формулювання визначення аграрно-правової категорії «сільськогосподарське підприємство», визначення перспектив удосконалення законодавчого закріплення вказаної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У юридичній літературі під час характеристики сільськогосподарських підприємств відзначаються такі особливості їхнього правового статусу: а) наявність сільськогосподарських підприємств із загальною й спеціальною правосуб'єктністю; б) залежність їх діяльності від природно-кліматичних умов і сезонності (тривалості) сільськогосподарського виробництва; в) предмет діяльності – виробництво сільськогосподарської продукції; г) основний засіб виробництва – земля та інші природні ресурси; д) завдання – забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення матеріальних, духовних та інших соціальних потреб членів (учасників) сільськогосподарських підприємств (окрім державних і комунальних); е) участь сільськогосподарських підприємств у створенні, оновленні, підтримці, розвитку, функціонуванні соціальної сфери сільських територій [2, с. 27]. Основним засобом виробництва такого підприємства є природний ресурс – земля, що використовується для виробництва сільськогосподарської продукції, а також для переробки сировини рослинного й тваринного походження, виконання інших робіт і надання послуг для задоволення потреб побутового й соціально-культурного характеру як безпосередньо своїх працівників, так і працівників сфери обслуговування [3, с. 9]. Такі підприємства відрізняються від інших предметом діяльності – виробництвом, а потім уже переробкою й реалізацією (з метою отримання прибутку) продуктів харчування рослинного й тваринного походження; а також використанням у своїй діяльності природних ресурсів (передусім землі й водних об'єктів), їхніх властивостей як головного засобу аграрного виробництва [4, с. 90–91].

Крім того, відзначається, що юридичні особи, основна статутна діяльність яких пов'язується з виробництвом сільськогосподарської продукції, характеризуються, зокрема, такими специфічними рисами: особливістю порядку придбання ними права на виробництво й реалізацію сільськогосподарської продукції, чіткою законодавчою регламентацією діяльності з виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, специфікою використання трудових ресурсів, спеціальною правосуб'єктністю [5, с. 128–129].

Якщо звернутися до запропонованих в аграрно-правових дослідженнях визначень поняття сільськогосподарського підприємства, то можна констатувати, що вони досить схожі між собою, проте в них вказується на різний відсоток «аграрності», тобто суми виручки, яка має отримуватися таким суб'єктом саме від сільськогосподарської діяльності:– 75% або 50% загальної суми виручки.

Так, одні вчені зазначають, що сільськогосподарським підприємством є юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка

сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 75% загальної суми виручки [3, с. 141]; або ж більш розгорнуто – юридична особа незалежно від форми власності й господарювання, основним видом діяльності якої є вирощування (виробництво) сільськогосподарської продукції та в якій валовий доход, отриманий від операцій із реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва й продуктів її переробки, за наявності сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень тощо) та/або поголів'я сільськогосподарських тварин у власності, користуванні, у тому числі й на умовах оренди, за попередній звітний (податковий) рік перевищує 75% загальної суми валового доходу [6, с. 143; 7, с. 9].

Інші ж дослідники вказують, що сільськогосподарським підприємством слід вважати юридичну особу, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції (включаючи рибицтво) власного виробництва, виручка від реалізації якої становить не менше 50% загальної суми грошових надходжень на рік [8, с. 91]. Також таким підприємством пропонують вважати самостійний суб'єкт господарювання, який створений компетентним органом державної влади чи місцевого самоврядування або іншими суб'єктами, займається вирощуванням, виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції (продукції рослинництва, тваринництва, рибицтва), виручка від реалізації якої складає не менше 50% загальної суми виручки [2, с. 25].

Законодавством України закріплено такі визначення категорії «сільськогосподарське підприємство»: 1) юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50% загальної суми виручки (ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 рр.» [9]); 2) юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування (виробництво, виробництво та переробка) сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації вирощеної (виробленої, виробленої та переробленої) нею сільськогосподарської продукції становить не менше 50% загальної суми виручки (п. 1 ст. 86 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [10]).

Також розглядуване поняття визначається в низці підзаконних нормативно-правових актів, зокрема як юридична особа, її відокремлені підрозділи, які здійснюють сільськогосподарську діяльність (займаються сільськогосподарським виробництвом), незалежно від підпорядкування, форм власності й господарювання.

Законодавство інших країн містить подібні до наведених визначення категорії «сільськогосподарське підприємство». Так, згідно з п. 1 ст. 177 Федерального закону Російської Федерації «Про неспроможність (банкрутство)» [11] сільськогосподарськими організаціями визнаються юридичні особи, основними видами діяльності яких є виробництво або виробництво й переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої складає не менше 50% загальної суми виручки [12].

Певний кількісний показник «аграрності» містить і законодавство ЄС (щоправда, під сільськогосподарським підприємством тут розуміється фермер). Так, у ст. 2 Директиви Ради (ЄЕС) 72/159 від 17 квітня 1972 р. щодо модернізації фермерських господарств відзначається, що «фермер – це той, хто займається фермерським

господарством як основним видом діяльності та має відповідні професійні здібності й компетенцію». У разі, якщо фермером є фізична особа, до цього визначення поняття «фермер» включаються такі умови: прибуток, отриманий від фермерської діяльності, має бути не менше 50% загального прибутку фермера; робочий час, який він присвячує фермерській діяльності, повинен складати не менше половини від його загального робочого часу (ст. 3 зазначеної Директиви) [13]. Звідси в юридичній літературі робляться висновки, що поняття «фермер» на той час характеризувалося такими ознаками: сільськогосподарська діяльність має бути основним заняттям фермера; таке заняття повинне здійснюватися на професійній основі й на землях сільськогосподарського призначення; частка прибутку, отримана від сільськогосподарської діяльності, повинна складати не менше 50% загального прибутку; частка робочого часу, яку фермер повинен присвячувати сільськогосподарській діяльності, має бути не менше 50% загального робочого часу [14, с. 119].

Регламент Ради Міністрів 797/85 про підвищення ефективності сільськогосподарських структур від 12 березня 1985 р. передбачав надання підтримки селянським господарствам за умови, що сільськогосподарська діяльність є основним видом діяльності селянина: 50% прибутків він отримував від сільськогосподарської діяльності, а час, що витрачається на несільськогосподарську діяльність, не перевищував половини загального часу праці [15, с. 43].

Стаття 2 Регламенту Ради Міністрів 1782/2003 щодо встановлення загальних правил для схем прямої підтримки в межах загальної аграрної політики й щодо впровадження певних схем підтримки фермерів від 29 вересня 2003 р. визначає поняття «фермер» як фізичну або юридичну особу (чи групу фізичних або юридичних осіб) незалежно від правового статусу, який надається групі та її членам за національним законом, чие господарство розташоване на території Співдружності, та яка провадить сільськогосподарську діяльність [15, с. 44].

Таким чином, законодавство ЄС іде шляхом розширення поняття «фермер»: це фізична або юридична особа, у тому числі група фізичних або юридичних осіб, які займаються фермерським господарством як основним видом діяльності; отримують прибуток від фермерської діяльності не менше 50% їх загального прибутку; загальний робочий час, який присвячується фермерській діяльності, має бути не менше половини загального робочого часу. Крім того, якщо фермер здійснює діяльність у сфері лісового господарства, туризму, ремесел або діяльність, спрямовану на захист природного середовища, розмір прибутку, отриманого від фермерської діяльності, повинен складати не менше 25% загального прибутку фермера [14, с. 121].

Не закріплює жодних обсягів сільськогосподарської діяльності для фермерів законодавство США. Так, у ст. 101(17)11 Зведеного (уніфікованого) Комерційного кодексу США йдеться про те, що селянин (фермер) – це особа, яка постійно здійснює фермерську діяльність, тобто «роботу на фермі, обробіток землі, роботу на молочній фермі, на ранчо, виробництво й вирощування сільськогосподарських культур, птиці або поголів'я худоби, виробництво продукції птахівництва або тваринництва в певному обробленому виді» [16, с. 96].

Висновки. Сільськогосподарському підприємству властиві такі ознаки: а) наявність статусу юридичної особи; б) особливий предмет діяльності – здійснення

сільськогосподарської діяльності, тобто виробництво (вирощування) сільськогосподарської продукції, її переробка й реалізація; в) обсяг його сільськогосподарської діяльності повинен складати не менше 50% загального обсягу діяльності, тобто сільськогосподарська діяльність має бути основною для сільськогосподарського підприємства.

Саме визначений кількісний критерій «аграрності» (не менше 50% загального обсягу діяльності) є найпридатнішим для характеристики сільськогосподарських підприємств. Слід погодитися з тим, що інші показники (70 або 75%) не обґрунтовані теоретично й не виправдані практично. Репрезентативним слід вважати показник більше 50% [12, с. 27].

Тому сільськогосподарським підприємством слід вважати юридичну особу, яка здійснює сільськогосподарську діяльність, тобто виробництво (вирощування) сільськогосподарської продукції, її переробку та реалізацію, від якої отримує не менше 50% річного прибутку.

Категорія «сільськогосподарське підприємство» вимагає уніфікованого закріплення в законодавстві України, щоб навіть між дуже схожими визначеннями з різних нормативно-правових актів не виникало, як це іноді трапляється, протиріч.

Крім того, слід кількісний критерій «аграрності» зробити гнучкішим. Особливі правила обчислення критерію «аграрності» слід передбачити для тих підприємств, які, крім традиційної сільськогосподарської діяльності, займаються спорідненими видами діяльності, визнаними державою суспільно корисними й такими, що потребують стимулювання. Мова йде передусім про сільський (зелений) туризм, соціально-побутове обслуговування села й сільських жителів, інноваційну діяльність у сільському господарстві, природоохоронну діяльність тощо. Для підприємств, які здійснюють такі види діяльності, прибуток від них доцільно прирівняти до прибутку від традиційної сільськогосподарської діяльності, у тому числі із застосуванням знижувальних або підвищувальних коефіцієнтів (залежно від соціальної важливості того або іншого виду діяльності).

Література

1. Аграрная политика и аграрное право ЕС, Украины, Белоруссии и Казахстана : [курс лекцій] / науч. ред. Г.Е. Быстров, Б.А. Воронин. – Екатеринбург : Урал. аграрн. изд-во, 2013. – 204 с.
2. Бобкова А.Г. Аграрное право : [конспект лекцій в схемах] / А.Г. Бобкова, Ю.М. Павлюченко. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 244 с.
3. Словник з аграрного права / [В.П. Жужман, О.О. Погрібний, В.Ю. Уркевич] ; за ред. В.П. Жужмана. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – 160 с.
4. Аграрное право : [підручник] / [В.З. Янчук, В.І. Андрейцев, С.Ф. Василюк та ін.] ; за ред. В.З. Янчука. – 2-е вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 720 с.
5. Самсонова Я.О. Наріжні питання визначення правосуб'єктності товаровиробників сільськогосподарської продукції / Я.О. Самсонова // Аграрне право як галузь права, юридична наука і навчальна дисципліна : матер. Всеукр. круглого столу (25 травня 2012 р.) / за заг. ред. В.М. Єрмоленка, В.І. Курила, В.І. Семчика. – К. : Видавничий центр НУБіП України, 2012. – С. 126–129.
6. Уркевич В.Ю. Теоретичні проблеми правового регулювання аграрних відносин / В.Ю. Уркевич // Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : [монографія] / за ред. А.П. Гетьмана та В.Ю. Уркевича. – Х. : Право, 2012. – С. 105–153.
7. Покальчук М.Ю. Особливості припинення діяльності сільськогосподарських підприємств за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.06 «Земельне право;

аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» / М.Ю. Покальчук ; Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 20 с.

8. Аграрне право України : [підручник] / [В.М. Єрмоленко, О.В. Гафурова, М.В. Гребенюк та ін.] ; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.

9. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 рр. : Закон України від 18 січня 2001 р. № 2238-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52.

10. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

11. О несостоятельности (банкротстве) : Федеральный закон Российской Федерации от 26 октября 1992 г. № 127-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. – 2002. – № 43. – Ст. 4190.

12. Аграрное право : [учебник] / [С.А. Боголюбов, М.М. Бринчук, Н.О. Ведышева и др.] ; отв. ред. М.И. Палладина, Н.Г. Жаворонкова. – М. : Проспект, 2011. – 432 с.

13. Council Directive of 17 April 1972 on modernization of farms (72/159/EEC) // OJ L 96, 23.4.1972 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>.

14. Хрипко С.І. Загальна характеристика фермерського господарства за законодавством Європейського Союзу / С.І. Хрипко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Право» / редкол. : Д.О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2012. – Вип. 173. – Ч. 2. – С. 117–123.

15. Бурлака С.І. Поняття «сільськогосподарська продукція» у праві Європейського Союзу / С.І. Бурлака // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природоресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 21–22 травня 2010 р.). – Біла Церква : Білоцерківський нац. аграрний ун-т, 2010. – С. 42–44.

16. Землі сільськогосподарського призначення: права громадян України : [наук.-навч. посібн.] / за ред. Н.І. Титової. – Львів : ПАІС, 2005. – 368 с.

17. Багай Н.О. Законодавче регулювання правового становища сільськогосподарських підприємств / Н.О. Багай // Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30–31 жовтня 2009 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В.М. Єрмоленка та ін. – К. : ІРІДУМ, 2009. – С. 53–56.

Анотація

Чабаненко М. М. Сільськогосподарське підприємство як категорія аграрного права України. – Стаття.

Статтю присвячено з'ясуванню суті й змісту, формулюванню визначення аграрно-правової категорії «сільськогосподарське підприємство», визначенню перспектив удосконалення її законодавчого закріплення. Виділено істотні ознаки сільськогосподарського підприємства, сформульовано його поняття.

Ключові слова: аграрне право, категорії аграрного права, сільськогосподарське підприємство, виробник сільськогосподарської продукції, кількісний критерій «аграрності».

Аннотация

Чабаненко Н. Н. Сельскохозяйственное предприятие как категория аграрного права Украины. – Стаття.

Статья посвящена выяснению сущности и содержания, формулировке определения аграрно-правовой категории «сельскохозяйственное предприятие», определению перспектив усовершенствования законодательного закрепления указанной категории. Выделены существенные признаки сельскохозяйственного предприятия, сформулировано его понятие.

Ключевые слова: аграрное право, категории аграрного права, сельскохозяйственное предприятие, производитель сельскохозяйственной продукции, количественный критерий «аграрности».

Summary

Chabanenko M. M. Agricultural enterprise as a category of agrarian law of Ukraine. – Article.

The paper covers the issues of essence and content of agricultural enterprise which is considered an agrarian-law category. The prospects of the named category legal determination are defined. The essential features of agricultural enterprise are distinguished; the concept of agricultural enterprise is formulated.

Key words: agrarian law, agrarian law categories, manufacturer of agricultural products, quantitative “agrarity” criterion.